

VOJTECH ZAMAROVSKÝ

ICH
VELIČENSTVÁ
PYRAMÍDY

Vojtech Zamarovský
ICH VELIČENSTVÁ
PYRAMÍDY

Pyramída kráľa Chufua pri Gíze.
Pochádza asi z polovice 26. storočia pred. n.l.
a je najväčšou pyramídou v Egypte.

Vojtech Zamarovský

ICH VELIČENSTVÁ
PYRAMÍDY

PERFEKT

© Dr. Vojtech Zamarovský 1977, 2001
Photography © Jozef Hudec, Peter Zamarovský, nadácia Aigyptos, archív 2001
Illustrations © Radka Lahodná 2001
Design © Pavel Choma, Ivan Bílý 2001
Slovak edition © Perfekt 2001

6. zväzok súborného diela Vojtecha Zamarovského

Vojtech Zamarovský
ICH VELIČENSTVÁ PYRAMÍDY

Druhé slovenské vydanie, v rámci súborného diela vydanie prvé
Autori fotografií Dr. Jozef Hudec, Dr. Peter Zamarovský, nadácia Aigyptos a archív
Autorka ilustrácií Radka Lahodná
Odborná spolupráca RNDr. Jozef Hudec
Grafická úprava Pavel Choma a Ivan Bílý

Vydal Perfekt, a. s., Karpatská 7, 811 05 Bratislava, ako svoju 273. publikáciu.
Rok vydania 2001
Zodpovedná redaktorka Elena Linzbothová
Jazyková redaktorka Veronika Šimovičová

Sadzba a zalomenie Choma&Krupa, Žilina
Vytlačila Knih tlačiareň Svornosť, a. s., Bratislava

ISBN 80-8046-102-3

ÚVODOM	8
I/ KAMENNÉ ZÁZRAKY NA NÍLE	
1. EURÓPA SA DOZVEDÁ O PYRAMÍDACH „Otec histórie“ Herodotos. Prvé svedectvá o pyramídach. Diodórove a Strabónove doplnky. Plínius: „Márnivá pýcha faraónov!“ Div sveta Filóna Byzantského. „Starý Egypt“ – už pre „starých Egyptanov“	13
2. KALIF AL-MA' MÚN A ARABSKÍ HISTORICI Arabi dobývajú Egypt. Al-Mas'údí a rovnako slávni muži o pyramídach. Poklady, aké nevidel ani Alí Baba. Kalifove vojnové barany v robote. Abd el-Latif: zničenie farebnej pyramídy? Záhady a zrnká pravdy	30
3. DOBRODRUHOVIA, VOJACI A HLADAČI POKLADOV Opäť návštevníci z Európy. Reportáže od Gízy a astronóm Greaves. Poccocke objavuje pyramídy pri Sakkare a Dahšúre. Následky Niebuhrovej zastávky v Káhire. Silák Belzoni otvára Rachefovú pyramídu. Plukovník Vyse: pušným prachom proti Chufuovi! Zabudnuté prvenstvo Václava Prutkého. Naši v Egypte	44
4. PRÍCHOD EGYPTOLÓGOV Napoleon pod pyramídami. „Egypt ako na dlani“. Kľúč k všetkým tajomstvám: hieroglyfy! Champollionova a Lepsiusova výprava. Od objavenia k poznatkom: Mariette, Maspero, Petrie. Egyptológovia nášho storočia. „Triumf vedy“	74
II/ OTÁZKY A ODPOVEDE Z RÍŠE MŔTVYCH	
5. POHĽAD DO EGYPTSKÝCH DEJÍN „Dar Nílu“. Pramene a problémy historikov. Ľud, jazyk, písmo; vznik štátu. Archaická doba a Stará ríša. Medziobdobie zmätkov a Stredná ríša. Päť storočí Novej ríše. Neskorá a ešte neskoršia doba. Kedy zani- kol staroveký Egypt?	109
6. NÁBOŽENSTVO, MÚMIE A HROBKY Náboženstvo cudzie už Grékom. Kult slnka, kult zvierat, zbožštenie kráľa. Mýty a predstavy o posmrtnom živote. Predovšetkým treba	147

zachovať neporušené telo! Rady a veci potrebné na onen svet.
Miesta posledného odpočinku

7. AKO SA ZRODILA PYMAMÍDA?

171

Na počiatku bola jama v piesku. Hrobka zvaná mastaba. Prechod k stupňovitej pyramíde. Architekti, kamenári, robotníci. „Tu naozaj nie je všetko celkom jasné.“ Kryštalizácia tvaru: tri medzičlánky. „Pravá pyramída“

III/ PYRAMÍDY VO SVETLE VEDY

8. STUPŇOVITÉ PYRAMÍDY Z POČIATKOV STAREJ RÍŠE

203

K pyramídam sa chodí z Káhiry. Mennefer čiže Memfis a jeho „Mesto mŕtvych“. Džoserova pyramída pri Sakkare: najstaršia zo všetkých. Prázdny sarkofág kráľa Sechemcheta. Deväť záhadných pyramíd z tretej dynastie. Zrúcanina pri Meidúme

9. „VRCHY FARAÓNOV“ ŠTVRTEJ DYNASTIE PRI GÍZE

226

Odbočka do Dahšúru. Konečne Veľká pyramída! Po Chufuovi Rachef. „Božský je Menkaure“. Otázky pred tvárou Sfingy. Gízske stavenisko pred 4500 rokmi. Abú Rawáš a „Mastaba faraóna“

10. PYRAMÍDY PIATEJ A ŠIESTEJ DYNASTIE

261

„Čisté sú miesta kráľa Weserkafa.“ Komplex pyramíd pri Abú Síre. Odchýlka od astronomického severu, ktorá sa rovná nule. Nové pyramídy na bielej sakkarskej planine. Texty z podzemia: básne a farby. Ibiho minipyramída

11. RENESANCIA A KONIEC: PYRAMÍDY STREDNEJ RÍŠE

291

„Nepohľadaj mnou, že som iba z tehiel!“ Mentuhotepov chrám. Opäť Dahšúr, potom Lišt, Hawára, Illáhun. Anonymné pyramídy. Posledná, čo poznáme: Chendžerova pri Sakkare. Prečo sa prestali stavať pyramídy?

IV/ DODATOK

12. POSLEDNÉ ZÁHADY

309

Pyramidológia, pyramidománia, pyramidiotizmus. „Kamenná biblia“, „Kalendár osudu ľudstva“ atď. Škótsky kráľovský astronóm Piazzzi Smyth. Paralely v Mexiku a Heyerdahlova plň. Otázky von Dänikena. Hypotézy, omyly, fantázie... Pohľad, o akom sa nesnívalo ani faraónom

POZNÁMKA	339
PREHLAD EGYPTSKÝCH PANOVNÍKOV	340
PREHLAD EGYPTSKÝCH PYRAMÍD	343
LITERATÚRA	347

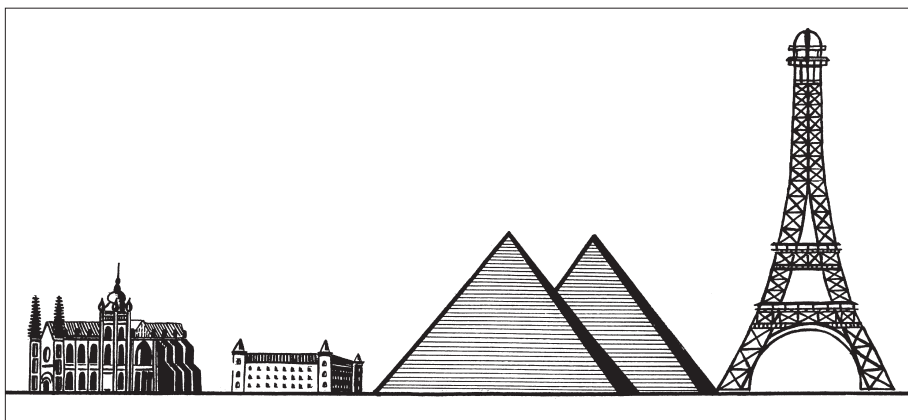

ÚVODOM

Táto kniha pozýva do čarovnej krajiny na Níle. K najstarším a zároveň najväčším monumentálnym stavbám na svete, ktoré sa tam týčia do neba medzi striebrištožltou púšťou a olivovohnedou majestátnou riekou. K fantastickým a napriek tomu geometricky triezvym stavbám, ktoré Arabi volajú vo svojej kvetnanej reči „vrchy faraónov“. K pyramídam.

Tisíce rokov stoja tieto kamenné zázraky na planine, čo sa rozprestiera od Abú Rawáša cez Gízu po Illáhun, a milióny ľudí z celého sveta netulovali cestu, aby ich navštívili: globetroteri z antického Grécka i z káhirskeho Hiltona, rímski a iní cisári a bagdadsí kalifovia, dobrodruhovia v uniformách i v džínsoch, misionári, astronómovia, hľadači pokladov, vedci znalí egyptských hieroglyfov i obyčajní zvedavci, účastníci zájazdov najrôznejších cestovných kancelárií. Všetci stáli pred nimi v úžase, všetci krútili hlavami, všetci si kládli otázky. Ako mohlo komu zísť na um navštíviť také vrchy balvanov do takej výšky? Pred tolkými tisícročiami!

8 | Pohľad na pyramídy si tieto otázky vynucuje: dnes rovnako ako v časoch minulých a asi aj v budúcnosti. Prv si ich kládli ľudia zo zvedavosti, dnes v šoku z údivu. Všeobecne sa predsa vie, že pyramídy boli hrobky egyptských kráľov, že mali byť nedobytnými krytmi pre ich mumifikované telá a pohrebnú výbavu, že ich postavili poddaní týchto kráľov; vie sa aj to, ako ich postavili. Zistil to už Herodotos, ktorý o nich priniesol prvé podrobné správy do Európy, a vedci našich čias to potvrdili. Obnoviť a doplniť tieto dávne poznatky dalo však nemalú robotu, lebo stredovek zastrel pyramídy závojom záhad a výmyslov. Písalo a hovorilo sa

Porovnanie pyramíd s niektorými stavbami. Zľava doprava: Svätovítsky chrám, Bratislavský hrad, Chufuova a Rachefova pyramída, Eiffelova veža

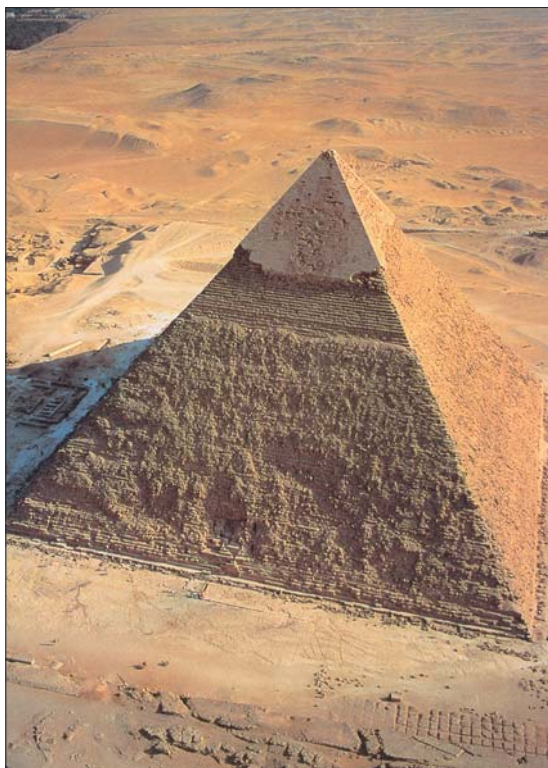
o nich, že sú to trezory pre poklady faraónov, že sú to sýpky na obilie, ktoré postavil biblický Jozef (a v Chráme svätého Marka v Benátkach ich tak aj vyobrazili, dokonca s okienkami), že sú to predpotopné archívy vedomostí egyptských kňazov, že sú to niekdajšie hvezdárne, zátarasý proti púšťovému piesku, pohraničné pevnosti, skrýše pre nemravné pohanské výstrednosti, a ktovie čo ešte. Našli sa aj ľudia, čo pochybovali, že sú to diela ľudských rúk; daktorí o tom napodiv pochybujú dodnes.

Pravda, na mnohé otázky okolo pyramíd nemáme odpoveď; prinajmenej nie uspokojivú. Nevieme napríklad, koľko je presne pyramíd, hoci sa nezdá nič jednoduchšie, ako si ich spočítať; a už vôbec nevieme, koľko ich bolo pôvodne. Všetky nie sú totiž také zachované ako slávne pyramídy pri Gíze. Z niektorých zostali len beztvárne hromady kamenia a hliny, ktoré mnohí odmietajú uznať za pyramídy; niektoré zmizli vôbec, iné len pod návejmi piesku (ešte roku 1952 objavil jednu takú pyramídu egyptský archeológ Goném pri Sakkare, necelých dvadsať kilometrov od Káhiry). Pritom nemajú všetky tvar pravidelného ihlana, ako si ich zvyčajne predstavujeme, ale sú tiež stupňovité a jedna má svojrázne zalomené steny; mnohé sú nedokončené. Ak máme teda uviesť celkový počet pyramíd, musíme povedať „asi sedemdesiat až osemdesiat“. Z toho pripadá približne polovica na skutočné „kráľovské pyramídy“, teda na hrobky oficiálnych egyptských vládcov; zvyšok na „satelitné pyramídy“, čo boli sčasti hrobky manželiek (a iných členov rodiny) týchto vládcov a sčasti stavby s osobitnou náboženskou funkciou. Pri väčšine pyramíd vieme mená ich stavebníkov; pri niektorých to len odhadujeme, niekoľko ich ostáva anonymných. Pri mnohých pyramídach vieme nielen o ich konečnej podobe, ale aj o pôvodných plánoch a zmenách v týchto plánoch počas stavby; takmer pri všetkých poznáme podzemné chodby a komory, ktoré boli kedysi najprísnejším štátnym tajomstvom. No sú aj pyramídy, pri ktorých nie je už možné zistiť rozmery základne, a tým menej ich výšku, o údajoch „s presnosťou na milimeter“ ani nehovoriac. Napriek všetkým týmto medzerám v našich vedomostiach mohli by sme dať Herodotovi o väčšine pyramíd oveľa presnejšie informácie, najmä o ich veku a majiteľoch, ako dostal od starých Egyptanov pred 2500 rokmi.

Okrem otázok, na ktoré máme a nemáme odpoveď, kladú si ľudia pred pyramídami aj iné. „Ako mohli poznať starí Egyptania presnú vzdialenosť Zeme od Slnka? Veď výška najvyššej pyramídy v metroch násobená miliardou sa približne rovná vzdialenosti Zeme od Slnka!“ – „Ako to, že základňa tejto pyramídy delená dvojnásobnou výškou dáva Ludolfovo číslo?“ – „Ako je možné, že z rozmerov najväčšej pyramídy sa dajú vypočítať všetky vojny a prírodné katastrofy, kto do nej vložil božský plán vekov?“ Iní sa zočí-voči pyramíde pýtajú: „Kto je dosť hlúpy, aby uveril, že pyramída bola len a len hrobom akéhosi kráľa?“ Egyptológovia odmietajú

strácať takýmito otázkami čas; aj tak ho nemajú dosť na riešenie sporov „o veciach nie nerozumných“. To však neznamená, že aj my ich máme prejsť bez povšimnutia; už preto nie, že zaujímajú mnohých ľudí a že názory, ktoré sa v súvislosti s nimi vyslovili, boli aj u nás dosť široko popularizované. Napriek tomu sa nimi nebudeme dlho zdržovať. Pri pyramídach je oveľa viac zaujímavejších vecí.

Starovek považoval pyramídy za prvý zo siedmich divov sveta. Z toho, čo

Pyramída kráľa Rachefa pri Gíze. Pochádza asi z polovice 26. storočia pred n.l. a je druhou najväčšou pyramídou v Egypte.

vieme o šiestich ostatných, môžeme usudzovať, že právom; patria napokon na listinu divov sveta dodnes. Stavíme síce vyššie televízne veže a väčšie štadióny, ako je najväčšia a najvyššia pyramída; kompaktno zastavanou plochou a hmotnosťou sa jej však nijaká novoveká budova nevyrovná. Z materiálu tejto pyramídy by sa dala postaviť kamenná hrádza na celom stredomorskom pobreží Egypta od Sollúma po Gazu, ktorá by bola pri šírke jedného metra dva a pol metra vysoká. Na odvezenie tohto materiálu by potrebovali egyptské železnice takmer štyrikrát viac vagónov, ako ich dnes majú. Keby sa kameň zo šiestich najväčších pyramíd rozťkol na kocky, dala by sa nimi vydláždiť šesťmetrová cesta dlhá dvanásťtisíc kilometrov, čo je viac ako vzdialenosť z Washingtonu cez Pra-

hu do Moskvy.

Rovnako závrtný je aj vek pyramíd. Základy prvej položili asi začiatkom 27. storočia pred n.l., poslednú dokončili asi koncom 18. storočia pred n.l. Keď sa usadili v Aténach prví Gréci, stála už dnešná najväčšia pyramída bezmála tisíc rokov; keď bol podľa tradície založený Rím, stála už takmer dvetisíc rokov; keď prišli do Egypta Arabi, stála už vyše tritisíc rokov. „Vojaci! Štyridsať storočí hľadí na vás!“ povzbudil Napoleon svojich chlapov v patetickom prejave pred „bitkou pri pyramídach“, ktorá vrátila Egypt do povedomia Európy. Ubral pritom pyramídam zhruba päťsto rokov.

Nejde však len o veľkosť a vek týchto stavieb. Keď zostúpime do veľkej Chufuovej pyramídy, nájdeme tam pohrebnú komoru, ktorej pôdorys meria niečo vyše päťkrát desať metrov a výšku má takmer šesť metrov; obrovské žulové kvádre, ktorými je obložená, sú tak jemne vyhladené a tak presne spojené, že miestami nevojde medzi ne ani špendlík. V nevelkej Wenisovej pyramíde sú steny podzemných komôr vyzdobené hieroglyfickými nápismi, ktorých plocha zaberá celé desiatky metrov; ich modrá a zlatá farba nestratili dodnes pôvodnú sviežosť. A keď vystúpime nad ne v helikoptére, vidíme, že kedysi boli ohradené a že pri nich stáli rozľahlé chrámy; hradba okolo Džoserovej pyramídy, ktorej odkrytá časť žiari jasnou bielobou a dosiaľ neodkrytá temne presvitá z piesku, uzatvárala priestor o rozlohe pätnásťtisíc štvorcových metrov. Pohľad na geodetický plán pyramíd pri Gíze ukazuje, že sú bezchybne zoradené podľa ôs a presne orientované podľa svetových strán; najväčšia odchýlka od astronomického severu nemia ani desatinu stupňa. Pritom vieme, že Egypťania nepoznali v čase ich stavby kompas. Nepoznali ani kladkostroje a žeriavy, nepoznali dokonca železné nástroje...

To všetko človeka fascinuje: človeka z čias, keď musel veriť, že Mesiac je boh, i človeka dnešného, ktorý mohol sledovať priamy prenos z prístátia na Mesiaci. Ale nielen to: fascinujúca je aj evokácia tieňov dávnych ľudí, čo pyramídy stavali, čo ich projektovali, čo dali na ich postavenie rozkaz. A čo potom sledovanie ciest a osudov tých, čo pyramídy pre nás objavili, čo ich preskúmali prostriedkami modernej vedy, čo odkryli ich tajomstvá!

V. Z., október 1976

I / KAMENNÉ ZÁZRAKY NA NÍLE

12

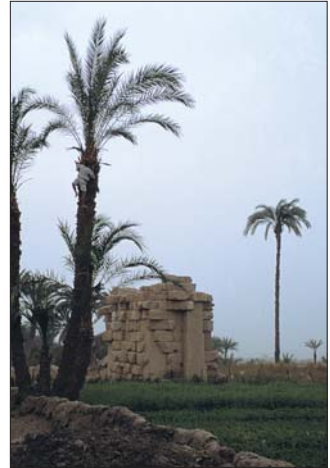
Džoserova stupňovitá
pyramída v Sakkare
pochádza asi zo začiatku
27. storočia pred n.l.

EURÓPA SA DOZVEDÁ O PYRAMÍDACH

Egyptčania o svojich pyramídach samozrejme odjakživa vedeli; tak ako Číňania o Veľkom múre a Aztékovia o teocalloch. Európania ich museli objaviť. Čím sa stal Marco Polo pre Čínu a Cortés pre Mexiko, stal sa pre Egypt Herodotos.

Každé prirovnanie trochu kríva; na rozdiel od Marca Pola nebol Herodotos obchodník (a keď, tak len krátko a nerád) a na rozdiel od Cortésa nijakú krajinu nedobyl. Bol historik; prvý historik v Grécku a na svete, „otec histórie“, ako ho nazval Cicero a ako ho nazývame dodnes. Pochádzal z ma-

Biahmu – zvyšky podstavca jednej z kolosálnych sôch Amemheta III. Herodotos ich pokladal za pyramídy.

13

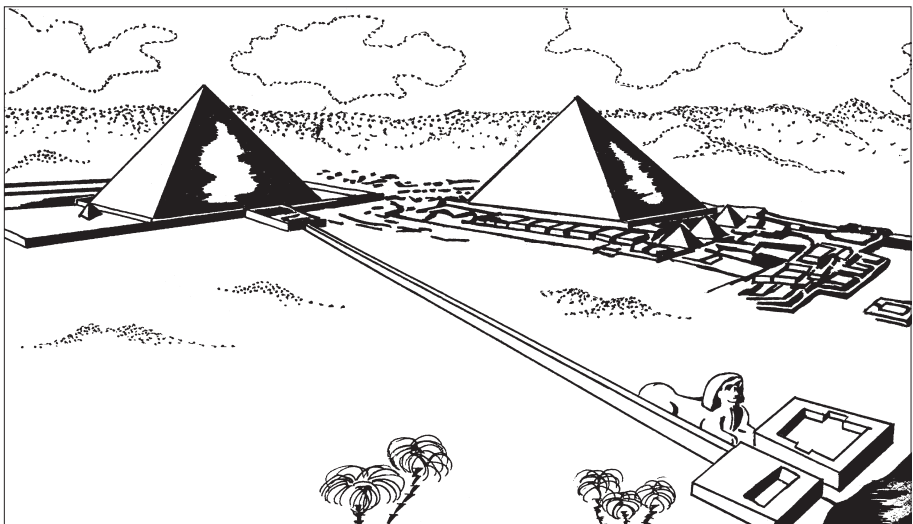
loázijského Halikarnasu, vtedy významného gréckeho mesta a dnes tureckého mestečka Bodrumu, a narodil sa tam okolo roku 484 pred n.l., možno o niečo neskôr; zomrel v juhoitalských Túriách najneskôr roku 425 pred n.l. Za mlada mal politické ambície, a hoci bol triednym pôvodom aristokrat, postavil sa po boku demokratov proti miestnemu tyranovi Lygdamidovi, ktorý sa držal pri moci s perzskou pomocou. Dopadlo to vtedy pre demokratov nedobre; po poprave vodcov povstania (medzi nimi i jeho strýka Panyassida, ináč pozoruhodného básnika) musel odísť do vyhnanstva na Samos. Keď potom tyrania v Halikarnase nakoniec prešla len padla, vrátil sa domov; nie však už k politickej činnosti. Začal sa zaoberať niečím, čím sa predtým, nakoľko vieme, nikto nezaoberal. „Aby časom neupadlo do zabudnutia, čo ľudia vykonali, aby sa zachovala sláva veľkých a obdivuhodných činov, ktoré dokázali jednak Gréci a jednak barbari...“, rozhodol sa to spísať. Napokon mu z toho vyšlo deväť kníh Dejín.

Hoci bol Herodotos prvý historik, pochopil, že dejiny nemožno písať bez poznania krajiny, v ktorej sa odohrávali; okrem toho zastával názor,

že dejiny treba písať živo a zaujímavo. Mnohí jeho neskorší nasledovníci na to zabudli (a zabúdajú dodnes), ale o to nejde; ešte dôležitejšie je, že považoval za potrebné o dejinných udalostiach nielen rozprávať, ale aj o nich uvažovať, usilovať sa ich pochopiť a vysvetliť, hľadať v nich objasnenie vecí súčasných a budúcich. Svoju prácu založil na tom, čo Gréci nazývali theóriá a čo v pôvodnom zmysle znamenalo „pozorovanie“, „poznávanie“. Dbal na to, aby získal čo najviac prameňov: od starých bájí a mýtov po úradné dokumenty a očitú svedectvá súčasníkov novších udalostí. Pritom sa usiloval rozlišovať medzi históriou a historkami i medzi faktmi a fikciami, hoci ich zaznamenával s rovnakou starostlivosťou. Najmä k výpovediam miestnych informátorov, s ktorými sa rozprával prostredníctvom tlmočníkov, sa staval dosť kriticky; podľa rady efezského Herakleita vždy tiež veril väčšmi svojim očiam ako ušiam. „Mám povinnosť uviesť, čo sa o čom hovorí, ale nemusím všetkému veriť,“ napísal niekoľko ráz v rôznych obmenách, „a to sa vzťahuje na celé moje dielo.“ Pri tom všetkom sa nájdú v jeho knihách pasáže a stránky, nad ktorými sa moderný historik zhovievavo usmeje a odporučí ich zaradiť do antológie bájí a anekdot; od tých čias historická veda predsa len trochu pokročila.

14

Na svojej ceste za prameňmi prešiel (doslova prešiel, nielen precestoval) Herodotos obrovský kus sveta; obrovský aj v našich meradlách. Predovšetkým teda Malú Áziu od Egejského mora po Euphrat a od Čierneho po Levantské more, pobrežné mestá dnešnej Sýrie a možno aj južnej Ukraji-

Pyramídové pole pri Gíze, rekonštrukcia. Vľavo Rachefova pyramída so satelitnou pyramídou, vpravo Chufuova pyramída s tromi satelitnými pyramídami.

Pri Rachefovej pyramíde zádušný chrám so vzostupnou cestou, ktorá ho spája s údolným chrámom; vpravo od údolného chrámu Veľká sfinga s chrámom.

ny v oblasti Krymu, niekdajšiu Babyloniu vrátane Babylonu a časť Asýrie, grécke mestá v dnešnej Líbyi a v južnej Itálii, pochopiteľne tiež Grécko, kde dosť dlho býval v Aténach. Dakedy okolo roku 450 pred n.l., ešte pred príchodom do Atén, navštívil aj Egypt. Prešiel ho od ústia Nílu, kde ešte nebolo stopy po dnešnej Alexandrii či Port Saide, až po ostrov Elefantínu pri Asuáne, kde stála vtedy posledná egyptská pohraničná pevnosť. Presnejšie rečeno: najjužnejšia základňa perzskej armády, lebo Egypt bol od roku 525 pred n.l. nedobrovoľnou súčasťou perzskej ríše.

Egypt na Herodota hlboko zapôsobil; hlbšie ako hociktorá iná z mnohých krajín, čo videl. Obdivoval jeho starú a všadeprítomnú kultúru, jeho starostlivo obrobené polia s množstvom zavodňovacích kanálov, jeho veľké nílске loďstvo, jeho bohatstvo zveriny a rýb, jeho zdravé podnebie, čistotu jeho obyvateľov. Všeličomu sa aj čudoval; zo všetkého najväčšmi vzdávaniu božských pôct zvieratám a mumifikovaniu mŕtvych. Nikdy nenazval Egyptanov barbarmi, ale vyjadroval sa o nich takto: „Egyptania sú najmúdrejší z ľudí... Tí z nich, čo žijú v obrobenej časti Egypta, si najlepšie zachovávajú v pamäti minulosť ľudstva a sú rozhodne najučenejší zo všetkých ľudí, akých som kedy poznal.“ To mu však nebránilo, aby s daktorými ich informáciami a tvrdeniami nesúhlasil. „Nikto z Egyptanov, ani Líbyjcov, ani Grékov, s ktorými som sa dostal do reči, nepredstieral, že vie, kde má Níl pramene, okrem pisára posvätnej pokladnice Aténinho chrámu (ako pretlmočil do gréčtiny meno egyptskej bohyně Hathor) v meste Saise. Myslím však, že si zo mňa robil blázna.“

Najväčší Herodotov obdiv patrilo egyptským stavbám; medzi nimi, pochopiteľne, pyramídami. Napriek tomu staval na prvé miesto obrovský palác s 1500 podzemnými a 1500 nadzemnými miestnosťami pri dnešnej Fajjúmskej oáze, ktorý nazval labyrintom. „Videl som ho a nedostáva sa mi slov. Keby dakto spočítal stavby a umelecké diela v celom Grécku, ukázalo by sa, že úhrn námahy a nákladov na ne nie je menší ako na tento labyrint, a predsa chrámy v Efeze a na Same sú veľkolepé. Takisto pyramídy sú, pravda, nad pomyslenie veľké a každá z nich by sa vyrovnala mnohým veľkým stavbám gréckym; labyrint však prekonáva aj pyramídy.“ To však nie je všetko. „Hoci je teda labyrint taký, ešte väčší div je takzvané Moirisovo jazero, pri ktorom labyrint stojí. Jeho obvod meria tritisícšesťsto štádií, čo je rovnaká dĺžka, akú má egyptské morské pobrežie... Je dielom ľudských rúk, ktoré ho vykopali; približne uprostred stoja dve pyramídy, ktoré vyčnievajú nad vodou päťdesiat siah a druhých päťdesiat siah je pod vodou. Pri obidvoch stojí kamenný kolos sediaci na tróne.“

O týchto dvoch dielach ľudských rúk sa už nemôžeme presvedčiť; iné ľudské ruky ich zničili. Pri celom tomto obdive venoval však Herodotos každému z nich len jednu kapitolu; pyramídami naproti tomu sedem. Jeho

slová z druhej knihy Dejín sú prvé, ktoré môžeme čítať o pyramídach v inom písme ako v egyptských hieroglyfoch. Od Herodotových čias niet knihy o pyramídach, ktorá by tieto slová necitovala. Prinajmenej nie knihy, ktorú si hodno prečítať.

Isteže nebol Herodotos prvý Grék a prvý Neegyptčan v Egypte. Podľa gréckych mýtov bol tam už Herakles a mal tam dajaký konflikt s kráľom Busiridom, pri ktorom ho zabil; aj Menelaos sa tam zastavil s Helenou po dobytí Tróje a niekoľko rokov sa tam zdržal. Boli tam však aj Gréci z mäsa a krvi, medzi nimi najmä filozofi a politici Táles, Anaximandros, Demokritos a Solón, aby sa tam zoznámili s jeho zriadením a s učenosťou jeho kňazov; grécki obchodníci mali dokonca od sklonku 7. storočia pred n.l. v delte Nílu svoju vlastnú osadu Naukratis, ktorej poskytol kráľ Ahmose II. (po grécky Amasis) samosprávu a mnohé výsady. Podľa Biblie boli v Egypte dávno pred Grékmi Židia; najprv Jakubov syn Jozef, ktorý sa tam dostal ako otrok a dotiahol to po známych komplikáciách s pani Putifarkou až na hodnosť miestokráľa, potom jeho bratia a mnohí iní súverci, nakoniec všetci (alebo takmer všetci), keď sa dostali do rovnako známeho „zajatia egyptského“, z ktorého ich vyviedol Mojžiš. A boli v Egypte aj Kréťania a Feničania ako obchodníci, Asýrčania a Peržania ako dobyvatelia; boli v ňom aj príslušníci iných národov, ktorí nevládli len váhami a mečom, ale i písmom. Mnohí z nich určite videli pyramídy a mnohí ich určite opísali. Prvé zachované správy z neegyptských prameňov máme o nich napriek tomu až od Herodota.

Že boli pyramídy všeobecne známe, dá sa usudzovať aj z toho, ako o nich Herodotos píše. Nepovažuje za potrebné, aby ich dajako uvádzal alebo vysvetľoval, a hneď na prvý raz sa o nich zmieňuje takto: „Keď sa Níl rozleje pri záplavách, vyčnievajú z vody iba mestá a podobajú sa tak ostrovom v Egejskom mori. Ostatné územie egyptské sa totiž mení na more a nad vodou sú len mestá. Keď toto obdobie nastane, neplavia sa Egyptčania už riečiskom, ale priamo rovinou. Keď sa pláva proti prúdu z mesta Naukratisu do Memfisu, vedie cesta hneď popri pyramídach.“

Teraz však už Herodotov slávny opis pyramíd, ich rozmerov a histórie ich stavby: „Až po kráľa Rampsinita panoval vraj v Egypte dokonalý zákonný poriadok a Egypt veľmi prekvital. Po ňom sa stal kráľom (Chufu), a ten vraj uvrhol Egyptčanov v každom smere do biedy. Najprv dal zavrieť všetky chrámy a zakázal prinášať obete bohom, potom vydal rozkaz, aby všetci pracovali pre neho. Jedným uložil, aby vládli k Nílu balvany z kameňolomov v Arabskom pohorí; druhým rozkázal, aby tieto balvany, prevezené cez rieku na pltiach, vykladali a vozili až k Líbyjskému pohoriu. I pracovali striedavo v skupinách po stotisíc ľuďoch, každá vždy tri mesiace v jednom kuse. Desať rokov trvalo utláčanému ľudu, kým po-

stavil cestu, po ktorej sa potom ťahali balvany; vzniklo tak dielo takmer rovnako veľké ako sama pyramída. Cesta je dlhá päť štádií, široká je desať siah a v miestach, kde dosahuje najvyšší bod, je vysoká osem siah. Postavená je z vyhladeného kameňa a sú na nej vytesané obrazy. Desať rokov trvala stavba tejto cesty a práca na vyvýšenine, na ktorej stoja pyramídy, ako aj stavba podzemných siení, kde si dal (Chufu) vybudovať svoj hrob ako na ostrove, ktorý obtekala voda privedená kanálom z Nílu. Stavba vlastnej pyramídy trvala dvadsať rokov; má štvorcovú základňu a každá jej strana je osem pletrov dlhá a práve toľko vysoká. Postavená je z vyhladených kvádrov, spojených s najväčšou presnosťou, a ani jeden z nich nemá menej ako tridsať dlaní.“

Náročky sme ponechali hlavné miery v pôvodnom znení, ako ich uvidol Herodotos, lebo ich prepočítanie nemusí byť vždy jednoznačné.

Meidúmska pyramída.
Pôvodne stupňovitá pyramída kráľa Huneja
z rozhrania 27. – 26. storočia pred n.l.,
dokončená jeho zástupcom Snofruom

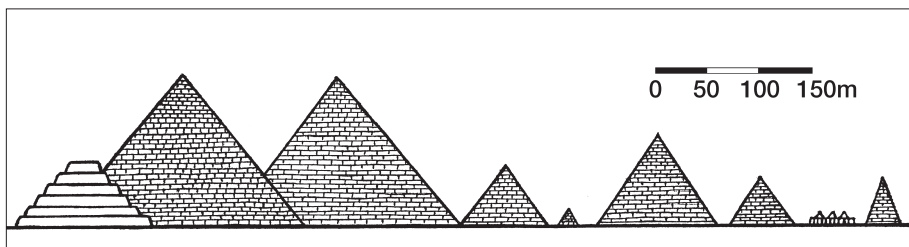
Grécke miery boli i pri rovnakom pomenovaní v rôznych dobách a mestách rôzne; odchyľovali sa aj o desať a viac percent. Môžeme však predpokladať, že Herodotos používal prevládajúcu aticko-eubojskú sústavu, v ktorej merala štádium 177,6 metra, pletron 29,6 metra a siaha 1,8 metra. Cesta bola teda takmer 900 metrov dlhá a 18 metrov široká; overiť si to nemôžeme, lebo sa nezachovala. Strana pyramídy mala podľa neho 236,8 metra, čo je pomerne presný údaj; podľa moderných výpočtov merala pôvodne 232,4 metra a dnes meria 230,4 metra. Pokiaľ ide o výšku, je jeho údaj sporný. Ak mal na mysli doslova dĺžku strany (od stredu základne po vrchol), zmyšľal sa asi o 46 metrov; ak ale mienil výšku pyramídy, čo je pravdepodobnejšie, pridal jej asi 85 metrov. Dnes je táto pyramída vysoká 137,3 metra; má však odrazenú špičku, na-miesto ktorej je tam asi desaťmetrová plošina, a podľa výpočtov merala pôvodne 146,7 metra. Isto sa spoľahol na svojich informátorov, hoci presný údaj mohol poznať zo (dnes strateného) spisu Tálesa z Milétu, ktorý navštívil Egypt asi päťdesiat rokov predtým a „vypočítal výšku pyramídy podľa tieňa“. Na vrub jeho informátorov pripadá aj nesprávne poradie uvádzaných vládcov, ktoré si, pravda, nemohol preveriť. Ramsinitos, čiže v biblickom znení Ramses

a v pôvodnom egyptskom Ramesse (II.), nebol Chufuov predchodca, ale vládol až po ňom, a to asi o 1350 rokov.

Nechajme však zatiaľ ďalšie poznámky bokom a pokračujme v Herodotovom opise technickej stránky výstavby pyramídy: „Pyramídu samu stavali stupňovito; daktorí vravia ako hradby, iní ako schodisko. Keď postavili prvý stupeň, dvíhali kvádre nástrojom zhotoveným z krátkych drevených dosiek na prvý schod.“ (V origináli stojí méchanés, čo možno preložiť tiež ako „stroj“, „prístroj“ alebo rovno „mechanizmus“; namiesto „dosiek“ možno povedať aj „žrdok“.) „Keď sa tam kváder dostal, položili ho na ďalší nástroj, postavený na prvom stupni; odtiaľ ho vytiahli na ďalší schod k ďalšiemu nástroju. Koľko bolo stupňov, toľko bolo takýchto nástrojov; mohol by však stačiť len jeden, ktorý by vždy prenášali zo schodu na schod, keď kameň vydvihli, lebo bol ľahko prenosný. Uvádzam teda obidva spôsoby, ako sa o nich rozpráva. Špičku pyramídy dokončili najprv, potom dorábali (= obkladali) susedné vrstvy, nakoniec dokončili vrstvy pri zemi na úpäti.“

Ako Grék, ktorý sa vždy zaujíma, koľko to či ono stojí, spýtal sa Herodotos svojich sprievodcov aj na náklady na túto stavbu. „Egyptským písmom je na pyramíde napísané, koľko sa vynaložilo na redkev, cibuľu a cesnak pre robotníkov. Ak sa dobre pamätám, čo mi tlmočil kňaz, keď tento nápis prečítal, stálo to tisícšesťsto talentov striebra. Ak je to tak, koľko sa muselo vynaložiť na nástroje, s ktorými robotníci pracovali, na všetku ich stravu a odev! A ak na týchto stavbách pracovali tak dlho, ako som uviedol, potom sa domnievam, že určite trvalo ďalší a nemenej dlhý čas, kým nalámali a dopravili kamene na stavbu a vybudovali podzemný kanál.“

Talent vo vtedajších najrozšírenejších sústavách, t.j. atickej a aigínskej, mal hmotnosť 35,9 až 37,6 kilogramu, v eubojskej 25,2 kilogramu. Tisícšesťsto talentov striebra teda malo hmotnosť asi 40 300 až 60 100 našich kilogramov, čo pri vtedajšej relácii drahých kovov predstavovalo asi 4 000 až 6 000 kilogramov zlata. Isteže môžeme túto sumu prepočítať na doláre,

Porovnanie niektorých pyramíd. Zľava doprava: Džoserova pri Sakkare, Chufuova a Račefova pri Gíze, Sahureho (so satelitnou) pri Abú Síre, Senusreta III. pri Dahšúre, Chendžerova pri Sakkare, malé pyramídy v Dér el-Medíne, Cestiova v Ríme

ruble alebo na naše koruny, keď poznáme ich zlatý obsah; kúpna sila zlata a striebra sa však od oných čias natoľko zmenila, že to nemá prakticky zmysel. Za Herodotových čias sa dalo za talent striebra kúpiť v Aténach asi 300 prasiat alebo 36 000 litrov jačmeňa; za talent striebra sa dala postaviť tiež vojnová loď. Výstavba Partenónu stála 700 talentov, pričom mramor sa naň musel kúpiť, musela sa zaplatiť doprava materiálu, museli sa zaplatiť mzdy robotníkom a odmeny umelcom (otroci tvorili len jednu štvrtinu robotníkov), museli sa zaplatiť iné výdavky. Tu sa však za obyčajnú redkev, cesnak a cibuľu, spotrebované pri stavbe pyramídy, uvádza suma, ktorá je viac ako dvojnásobkom celkových nákladov na Partenón!

Aj k týmto údajom sa ešte vrátíme, lebo moderní bádatelia majú k nim čo pripojiť. Dajme však opäť slovo Herodotovi: „Egyptania hovorili, že tento (Chufu) kraloval päťdesiat rokov a po jeho smrti zdedil vládu Rachef. Správal sa vraj rovnako ako (Chufu) a rovnako ako on si dal postaviť pyramídu, ktorá však nedosahuje rozmery Chufuovej pyramídy. O tom sme sa napokon presvedčili meraním. Nemá podzemné komory a nevedie do nej podzemný kanál ako do prvej, kde voda obteká vymurovaným korytom ostrov, na ktorom spočíva (Chufu). Základy pyramíd dal (Rachef) postaviť z farebného kameňa etiópskeho (= núbijského), a to o štyridsať stôp menšie, a postavil ju rovnako vysokú, ako je veľká pyramída. Obidve stoja na spoločnom návrší vysokom asi sto stôp. Rachef vládol päťdesiatšesť rokov.“

Pokiaľ ide o dĺžku strany tejto pyramídy, je Herodotov údaj opäť pomerne presný; merala podľa neho 224,8 metra, čo je iba o necelých 5 % viac, ako ukázali moderné výpočty. Ani v údajoch o výške sa priveľmi nezmylil; pri pôvodnej výške 143,7 metra bola len o tri metre nižšia ako Cheopsova čiže Chufuova pyramída, ktorá sa už vtedy nazývala „Veľká“. Tento rozdiel sa na pohľad nepoznal: okrem toho stála na najvyššom bode tamojšieho návršia. Dnes vyzerá z vyhliadkovej terasy v Gíze dokonca vyššia; na tento optický dojem pôsobí aj skutočnosť, že sa zachoval jej vrchol.

„Po (Rachefovi) sa stal vraj v Egypte kráľom (Chufuov) syn Menkaure,“ pokračuje Herodotos, „ktorého chvália Egyptania zo všetkých svojich kráľov, čo ich kedy mali, najväčšmi... Aj on zanechal po sebe pyramídu, oveľa menšiu ako jeho otec, so štvorcovou základňou a stranou o dvadsať stôp menšou ako tri pletrá, z polovice postavenú z etiópskeho kameňa.“ Tuná jej Herodotos ubral na dĺžke vyše dvadsať metrov; zato však obhájil jej kráľovský pôvod, lebo daktorí Gréci tvrdili, že je to pyramída akejsi hetéry čiže ženy mnohých mužov. Potom sa zmienil už len o jednej kráľovskej pyramíde, ktorú si dal postaviť Mykerinov (Menkaureho) syn Šepseskaf (Asychis). „Chcel prevýšiť svojich predchodcov na egyptskom